

## פרק עשירי

**מעמדם של חוקי הכנסת על פי התורה****א. פתיחה**

הוויכוח בין שתי החברות, איילת והדר, הפך להיות אישי, הטונים עלו, והיה נראה שעוד רגע הוא יגיע לפיצוץ. שירה חברתן מיהרה להציל את המצב, ושאלה: מה העניין? על מה הוויכוח?


איילת השיבה: "הדר רוצה להוריד מהאינטרנט עיצוב כדי להשתמש בו לעיצוב הזמנה של טקס הסיום שלנו בלי לשלם. בעיניי זה גם לא חינוכי וגם גזל! הרי זה פוגע בזכויות היוצרים של המעצב!" הדר לא חיכתה לסיום הדברים וטענה בלהט: "כולם עושים את זה, אז למה שתהיה בזה בעיה?". שתי החברות המשיכו בוויכוח, עד ששירה הצליחה לעצור אותן לרגע ואמרה: זו שאלה הלכתית רצינית, בואו ונפנה לרב.

במדינת ישראל ישנו חוק המגן על זכויות יוצרים (חוק זכות יוצרים, תשס"ח-2007), החוק מגן על יצירה אומנותית, הכוללת גם רישום. השאלה היא האם לחוק זה יש תוקף הלכתי? האם גם על פי ההלכה יש איסור להפר את זכויות היוצרים?

**ב. "דינא דמלכותא – דינא"**

לצערנו, מדינת ישראל לא קיבלה על עצמה את חוקי התורה בתחום הממוני. הרב הרצוג, הרב הראשי בעת הקמת המדינה, ניסה לשכנע את ראשי המדינה לקבל את חוקי התורה. קראו את הדברים שכתב הרב הרצוג לאחר שנכשל והוחלט לקבל את החוקים הבריטיים, והשיבו על השאלה הבאה.

כמעט שלא היה יכול לעלות על הדעת של שום יהודי דתי שהמדינה היהודית תעזוב מקור מים חיים, את תורתנו הקדושה, לסגל (=לאמץ) לה חוקים ומשפטים של עם אחר. הלא זו היתה מהפכה איזומה מבפנים, וחילול ה' נורא מבחוץ!  
הריא"ה הרצוג, הלכה פסוקה חו"מ, סימנים א-ח, עמ' יב-יג

מדוע לדעת הרב הרצוג יש חילול השם בכך שהמדינה היהודית אינה מקבלת את חוקי התורה?  (1)

קביעת הרב הרצוג עסקה בהחלטה העקרונית שלא לאמץ את חוקי התורה, אולם, הוא עצמו, וכן פוסקים רבים אחרים סברו שיש תוקף לחלק מחוקי הכנסת. זאת, בין השאר על בסיס הכלל התלמודי הידוע "דינא דמלכותא – דינא" (בבא בתרא נד ע"ב), ובתרגום לעברית: "דין המלך – דין תקף הוא". כדי להבין כלל זה למדו את שני המקורות הבאים והשיבו על השאלות שאחריהם.

לפי שדין המלך דין הוא... בין שהיה המלך גוי בין שהיה מלך ישראל.  
רמב"ם, הלכות גזלה ואבדה, פרק ה, הלכה יא

שכל בני המלכות מקבלים עליהם מרצונם חוקי המלך ומשפטיו והלכך דין גמור הוא.  
**רשב"ם, בבא בתרא נד ע"ב, ד"ה והאמר**

(2) האם לדעת הרמב"ם לחוקים שחוקק למשל יהושפט מלך יהודה היה תוקף הלכתי? נמקו.

(3) מה הנימוק של הרשב"ם לכלל "דינא דמלכותא – דינא"?

עיינו בדבריו של הדיין והמקובל, הרב עובדיה הדאיה (דיין בית הדין הרבני משנת תשי"א) והשיבו על השאלות הבאות.

דהוא הדין בית הנבחרים והמחוקקים, גם שאינם מעוטרים בעטרת מלכם (=מלכים), דינם כדין מלך ויש לומר בהו (=לגביהם את הכלל) "דינא דמלכותא דינא" ... מכיון שנבחרו על ידי אזרחי המדינה... להוציא חקים ומשפטים, כפי ראות עיניהם לטובת המדינה... וכל אזרח במדינה חפץ בקיום המדינה כמובן.  
**הרב הדאיה, שו"ת ישכיל עבדי, חלק ו, חושן משפט, סימן כח**

(4) מדוע לדעת הרב הדאיה הכלל "דינא דמלכותא" חל גם על משטר דמוקרטי?  
 (5) הסבירו כיצד אפשר לבסס את דברי הרב הדאיה על דברי הרשב"ם שראינו לעיל.

### ג. לאילו חוקים יש תוקף על פי ההלכה?

עד כה ראינו כי, מצד אחד ההלכה אינה מאפשרת להחליף את כל חוקי התורה בחוקים אנושיים, ומצד שני, ניתן לחוקק חוקים אנושיים שיהיה להם תוקף הלכתי. אילו חוקים הם בגדר "דינא דמלכותא" והם תקפים על פי ההלכה, ואילו חוקים אינם תקפים על פי ההלכה?  
 כדי להשיב על כך עיינו בדברי הרמ"א (הרב משה איסרליש, מחבר ההגהות לשולחן ערוך, מחשובי רבני פולין), והשיבו על השאלה שאחריהם.


דלא אמרינן דינא דמלכותא אלא בדבר שיש בו הנאה למלך, או שהוא לתקנת בני המדינה. אבל לא שידונו בדיני עובדי כוכבים, דאם כן בטלו כל דיני ישראל.  
 [תרגום לעברית: הכלל דינא דמלכותא חל על החוקים הנוגעים למלך (ובימינו חוקים הנוגעים לשלטון), או בחוקים שנועדו לתקנת בני המדינה. אבל כלל זה אינו מכשיר את כל החוקים, כיוון שאם כך יהיה, יתבטלו כל חוקי התורה].  
**רמ"א, חושן משפט, סימן שסט, סעיף יא**

(6) הרמ"א ציין שיש שני סוגים של חוקים שהם בעלי תוקף הלכתי – מהם?

**הרב שאול ישראלי** (ראש ישיבת מרכז הרב ודיין בבית הדין הרבני הגדול בשנים תשכ"ה-תש"ם), הגדיר את החוקים שנועדו לתקנת בני המדינה, שיש להם תוקף הלכתי. קראו את דבריו והשיבו על השאלות הבאות.

ישנם דברים ובעיות משפטיות שעיקרם בהכרעת השכל, ומטרת החוק בזה הוא למצות את מדת האמת והצדק, ולקבוע כן את החוק... ובזה אין דינא דמלכותא כלל, כי במה שנוגע להכרעת השכל, יש לנו חכמת התורה והכרעתה והכרעת חז"ל, ומהם לא נזוז. אולם, בדברים שהם מיסוד תקנתי, לתיקון העולם, זה שייך מטבעו למלכות, ועליה לשקוד לתיקון אזרחיה ובזה דינא דמלכותא דינא.

**הרב ישראלי, עמוד הימיני, סימן ט, אות ח**

7  הרב ישראלי הבחין בין שני סוגי חוקים. הסוג הראשון הם חוקים שמטרתם העיקרית היא לעשות \_\_\_\_\_ . לחוקים כאלה אין תוקף הלכתי כיוון שעקרונות הצדק באים לידי ביטוי בחוקי התורה.


8 הסוג השני הם חוקים שמטרתם \_\_\_\_\_ העולם, ולחוקים אלה יש תוקף הלכתי.

כוונת הרב ישראלי לגבי הסוג השני של החוקים היא שמדובר בחוקים שנחקקו כדי לתת מענה לבעיה מסוימת. חוקים אלה הם בגדר "תקנת המדינה" ויש להם תוקף הלכתי, כיוון שהם נועדו לתת פתרון לבעיה מסוימת.

בהמשך לדברי הרב ישראלי, קראו את דברי הריא"ה הרצוג הבאים והשיבו על השאלות שאחריהם.

עולה בדעתי בנוגע למציאות שנתחדשה בעולם המסחר והתעשייה, דבר כללי, שמציאות כזאת ומצב כזה לא היה קיים בימי חז"ל... מכיון שמציאות כזאת ומצב כזה לא היו קיימים בימיהם (= של חז"ל), ויש לנו יסוד לשער שאילו היה מתחדש בימיהם היו מתחשבים עם המציאות וקובעים תקנה משום תיקון העולם... יש לקבל דין המלכות בזה הממלא אותו הצורך שהיתה תקנה כזו ממלאה.

**הריא"ה הרצוג, תחוקה לישראל על פי התורה ב, עמ' 72**


9  אילו שינויים משפיעים על תקפותם של חוקים מכוח "דינא דמלכותא" על פי הרב הרצוג?

#### ד. חוק זכות היוצרים ומעמדו ההלכתי

פתחנו בוויכוח בין איילת להדר בשאלה האם יש חובה לשמור על חוק זכות היוצרים. חוקי ההגנה על זכויות יוצרים נחקקו רק אחרי שינוי טכנולוגי דרמטי שהתרחש לפני 600 שנה: המצאת הדפוס. לפני המצאת הדפוס, הפצת ספרים נעשתה על ידי העתקה ביד, וכל מחבר רצה שספריו יועתקו כמה שיותר, כדי שהם יופצו. המצאת הדפוס שינתה את המציאות מקצה לקצה, וכעת כל מחבר רצה שספריו לא יועתקו ללא רשותו, אלא שמי שמעוניין בספר יקנה אותו מהמחבר.

בעקבות המצאת הדפוס החלו גם פוסקי ההלכה להגן על זכויות יוצרים. קראו את דברי יוסף שאול נתנזון (רבה של למברג במאה ה-19, ומחבר שו"ת שואל ומשיב) והשיבו על השאלה הבאה.

דזה ודאי שספר חדש שמדפיס מחבר, וזכה שדבריו מתקבלים על פני תבל, פשיטא שיש לו זכות בזה לעולם... (=ונמנעו מ) להדפיס בלתי רשות, שהוא איסור גמור. **שו"ת שואל ומשיב, מהדורה קמא, חלק א, סימן מד**

10 האם לדעתכם, איסור זה חל גם על שימוש בעיצוב ללא תשלום? נמקו. 

אלא שמעבר לאיסור ההלכתי, התברר שיש צורך בחוק מפורט, למשל חוק שיגדיר איזו יצירה מוגנת מפני העתקה ולמשך כמה שנים ישנו איסור להעתיק. בעקבות זאת התעורר דיון הלכתי האם יש תוקף לחוק זה.

לעיל ראינו כמה מהעקרונות לקביעת תוקף הלכתי לחוק. כעת נכיר עקרונות נוספים ונראה אילו מהם נוגעים לחוק זכות היוצרים. הדברים מובאים מתוך החלטת מדיניות הלכתית של רשת בתי הדין "ארץ **חמדה גזית**":

להלן תבחינים על פיהם ניתן לקבוע שחוק תקף על פי ההלכה:


ב. חוק המהווה תגובה לשינוי טכנולוגי, כלכלי או חברתי.

ו. חוק שיש לו תקדים בעיקרון הלכתי.

ח. חוק המועיל לשלטון באופן ישיר או עקיף.

**החלטת מדיניות: תבחינים לקבלת חוקי המדינה והדרך ליישם,**

**אתר בית הדין "ארץ חמדה גזית"**

11 להלן כמה עובדות הנוגעות לחוקים המגינים על זכויות יוצרים, סמנו כל עובדה במספר הסעיף המתאים לה בהחלטת בית הדין שהבאנו לעיל 

- קיומם ואכיפתם של חוקים להגנה על זכויות יוצרים חשובים למדינה ולא רק ליוצר. כיוון שיש מדינות (כגון, ארה"ב) המטילות עיצומים על מדינות שאינן מגינות על זכויות יוצרים כראוי.
- חוקי ההגנה על זכויות יוצרים נחקקו בתגובה לשינוי הטכנולוגי שהיה בהמצאת הדפוס (באמצע המאה ה-15). עד להמצאת הדפוס ספרים נכתבו והועתקו בכתב יד, וכל מי שכתב ספר רצה שיעתיקו את ספריו. לאחר המצאת הדפוס, כל מי שהדפיס ספר רצה למנוע מאחרים לנצל את עבודתו ולהעתיק את הספר מבלי לשלם עליו.
- בעקבות המצאת הדפוס החלו פוסקי ההלכה להגן על זכויות היוצרים באמצעות הטלת חרם (שכונה גם: הסכמה) על מי שיעתיק את הספר, מתוך הבנה שמדובר במעשה בלתי מוסרי בעליל. זהו התקדים ההלכתי לחוקי זכויות היוצרים.

**ה. פיצוי על הפרת חוק זכות היוצרים**


עד כה עסקנו בשאלה האם יש לציית לחוק זכות היוצרים בפרט, ולחוקים נוספים שיש להם תוקף הלכתי, בכלל. כעת נשאל: מה דינו של מי שעבר על החוק?

כדי להשיב על השאלה נלמד פסק דין של בית הדין "ארץ חמדה גזית" (מטה בנימין, תיק מספר 76038). בית הדין עסק במחלוקת בין מעצבת לבין אגודה שיתופית של יישוב קהילתי. עובדי היישוב הכינו לתושבים מגנט לתלייה על דלתות הכניסה, שהודפס עליו עיצוב שהכינה התובעת ללא ידיעתה ורשותה, וללא תשלום על השימוש. בדיון התברר שהתשלום המקובל על שימוש בעיצוב הוא 300 ₪ בלבד, אולם, התובעת ביקשה פיצוי גדול יותר על בסיס החוק בגלל הפרת הזכויות שלה.

בית הדין הסתמך במקרה זה על **סעיף 56(א) בחוק זכות היוצרים**. קראו אותו והשיבו על השאלה.

56. (א) הופרה זכות יוצרים... רשאי בית המשפט, על פי בקשת התובע, לפסוק לתובע, בשל כל הפרה, פיצויים בלא הוכחת נזק בסכום שלא יעלה על 100,000 שקלים חדשים.  
**חוק זכות יוצרים, תשס"ח-2007**


**תשתתתת**

12) מהו סכום הפיצוי המקסימלי שיכול בית משפט לפסוק במקרה של הפרת זכות יוצרים? 

קראו את הפסקאות הבאות מתוך פסק הדין והשיבו על השאלות.

מטרת החוק ברורה ומוצדקת – לקנוס את המפר ולהקל על הנפגע ולחסוך ממנו את הצורך להוכיח נזק (בתחום שמטבעו הוא קשה להוכחה)...  
לאור כל זאת, מכריע בית הדין שהנתבעת תשלם לתובע פי 15 מעלות העיצוב... קרי, 4500 ₪ סכום זה מהווה הרתעה מספקת. בסכום נמוך יותר, עלול מאן דהו לחשוב שכדאי לו לנסות לעשות שימוש בזכויות ללא תשלום, וגם אם ייתפס בחלק מהמקרים זה עדיין ישתלם לו.

**פסק דין "ארץ חמדה גזית" מס' 76083**

13) מהו הסכום שפסק בית הדין לטובת התובעת?   
14) מהי דעת בית הדין על החוק המאפשר לחייב מי שמפר זכויות יוצרים ללא קשר לגודל הנזק?  
15) מהו הנימוק של בית הדין לסכום שקיבלה המעצבת בפסק הדין? מהי מטרת בית הדין בפסיקה זו?

## ו. סיכום

בפרק זה למדנו על כך שיש תוקף לחלק מחוקי המדינה שהם בגדר "דינא דמלכותא" כיוון שהציבור מקבל אותם עליו מרצון. ראינו כי לדעת הרמב"ם הכלל "דינא דמלכותא" חל גם על מלך ישראל, וממילא גם על כנסת ישראל.

אמנם, כלל זה אינו נותן תוקף לכל חוקי המדינה אלא רק לחוקים הנוגעים לשלטון או חוקים שהם לתקנת בני המדינה, כלומר נקבעו כדי לתת מענה לבעיה מסוימת.

לאור זאת בחנו את חוק זכות היוצרים וראינו כי הוא בעל תוקף הלכתי ובתי הדין לממונות אף פוסקים על פיו פיצויים למי שזכויותיו הופרו.

